

KLASSISK MUSIK FÖR NYBÖRJARE

KLASSISK MUSIK
FÖR NYBÖRJARE

Text och upplägg:
Britta Holger

Layout:
Fredrik Johansson

Övriga i redaktionen:
Malin Moessner
Mats Jönsson
Ida Gratte

FÖRORD

Vad är egentligen grejen med klassisk musik? Som ung rockkille fattade jag inte riktigt varför man höll på att återupprepa 300 år gammal gamla melodistycken om och om igen med en dirigent och en hel orkester. Samtidigt smög sig den klassiska musiken in i mitt liv. Långsamt och obemärkt.

Ödessymfonin (Beethovens femma) lärde jag mig tidigt att gilla genom TV:s frågesport "Tiotusen kronorsfrågan". På 70-talet rusade en finfin poplåt upp för topplistan, "Lonely Lovers Symphony", med då ganska okända artisten Giorgio Moroder. Det visade sig vara en bearbetning av Beethovens "Für Elise". Sen dök Vivaldis "The four seasons" upp i filmen "Pretty Woman". Det var ju riktigt bra melodier när allt kom omkring.

Vi får ta del av den klassiska musiken dagligen, i exempelvis serier, filmer och spellistor som får oss att hålla koncentrationen när vi pluggar och jobbar eller ger oss avslappning när vi vill somna. Redan som barn exponeras vi för den genom barnprogram, barnfilmer och inte minst några av våra mest älskade vaggvisor så som "Nu i ro, slumra in" (Wiegenlied av Johannes Brahms 1868) och "Blinka lilla stjärna" (fransk 1700-talsvisa "Ah, vous dirai-je, Maman" som Mozart komponerat 12 älskade pianovariationer på).

Kort sagt, den klassiska musiken är en del av mångas vardag. Varför tar den då inte större plats? Varför kan vi inte mer om den? Det finns definitivt ett slumrande intresse som kan väckas till liv. Så var det i alla fall för mig när jag för första gången bläddrade igenom den här studieplanen.

Har du läst ända hit är du nog också nyfiken? Hoppa då på en studiecirkel i "Klassisk musik för nybörjare", håll utkik på nbv.se. Alternativt starta en cirkel med dina kompisar. Hör av dig till närmaste NBV kontor!

Mats Jönsson

EN INBLICK I KLASSISK KONSTMUSIK

FÖRSTA MÖTET

Medeltiden-Renässansen, ca 1000 till 1600

Musik har troligen varit med oss människor mycket länge. Man har hittat benflöjter från stenåldern och bronslurar från bronsåldern, men vi vet inte hur musiken har låtit eftersom det inte funnits någon metod för att teckna ned den. Först i och med medeltiden kommer ett system för att skriva ned musik.

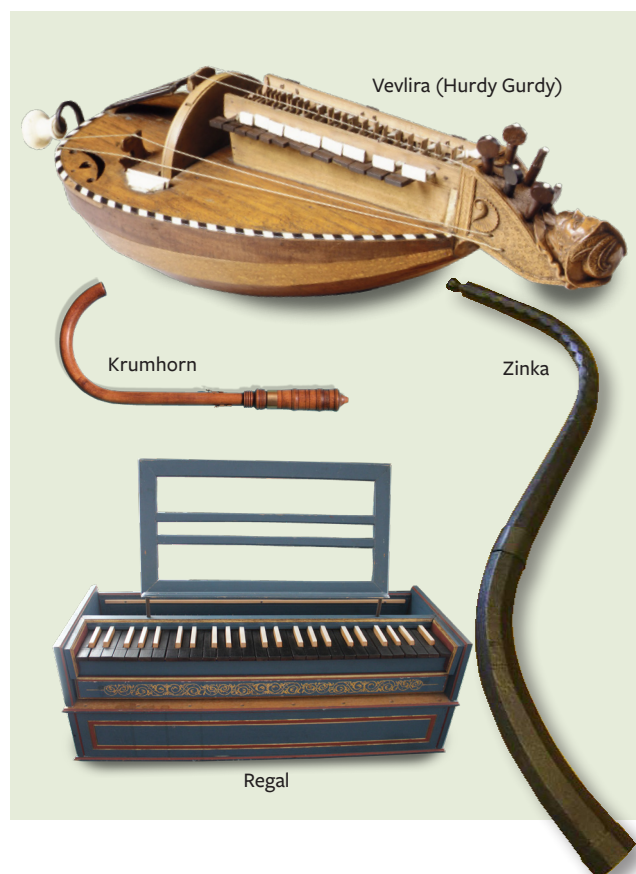
Den första notskriften uppfinns av en italiensk munk på 1000-talet. Systemet har bara fyra notlinjer, vilket broder Guido tycker är tillräckligt för de liturgiska hymnernas tonomfång (Idag har vi fem notlinjer). Det finns heller inga taktmarkeringar. Sådana införs först på 1200-talet.

Några av tidsperiodens intressanta instrument:

- Träblås: Krumhorn (crumhorn)
- Bleckblås: Zinka (cornett, cornetto or zink)
- Stränginstrument: Vevlira (Hurdy Gurdy)
- Klaviaturinstrument: Regal (regal)

Musikexempel:

- "In Rama sonat gemitus" (1100-tal)
- Gregorian chant "Dies Irae" (1200-tal)
- Saltarello "La Regina" (1300-tal)
- Josquin Desprez, "La Spagna" (1400-tal)
- John Dowland, "Flow my tears" (1500-tal)

DISKUTERA

- Varför är musik så viktig för människan?
- Vad användes musiken till under medeltid och renässans?
- I äldre Västgötalagen (1200-tal) står: "Varde lekare slagen, skall det alltid vara ogillt." Det vill säga, om en kringvandrande spelman/gycklare fick stryk så skulle det inte utdömas något straff till den som slog. Varför var "lekare" så illa sedda och varför fanns det ändå de, som valde att bli det?

EN INBLICK I KLASSISK KONSTMUSIK

ANDRA MÖTET

Barocken, 1600 till 1750

Francois Couperin

Henry Purcell

Johann Sebastian Bach

Domenico Scarlatti

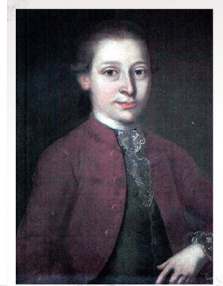
Joseph Bodin de Boismortier

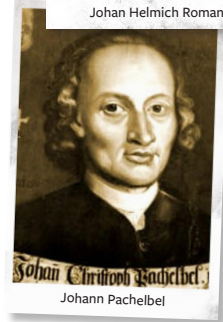
Antonio Vivaldi

Georg Friedrich Händel

Johann Helmich Roman

Johann Pachelbel

Under barocken utvecklas harmoniken och musiken blir mer ackordrik. Pulsen är stabil och det är lätt att stampas takten till musiken, precis som under medeltid och renässans. Typer av musik som uppkommer under barocken är sonater och konserter (stycken för en eller flera solister med ackompanjemang) och opera. Man börjar arbeta med dynamik, dvs hur starkt eller svagt musiken ska spelas och ornamentation (en utsmyckning av musiken som inte alltid är noterad) blir mer eller mindre obligatoriskt. Det blir vanligt att kompositörer får anställning av kyrkan eller hos adeln/hovet.

Cembalo
(harpsichord)

Några av tidsperiodens intressanta instrument:

- Träblås: Traversflöjt (baroque flute)
- Bleckblås: Naturhorn (natural horn)
- Stränginstrument: Teorb (archlute/theorbo)
- Klaviaturinstrument: Cembalo (harpsichord)

Musikexempel:**Italien:**

- Antonio Vivaldi (1678-1741): "De fyra årstiderna" (Four Seasons)
- Domenico Scarlatti (1685-1757): Cembalosonat i Ess dur K 371 (Harpsichord sonata)

Frankrike:

- Francois Couperin (1668-1733): "Les Concerts Royaux"
- Joseph Bodin de Boismortier (1689-1755): "4 ballets de village en trio"

Tyskland:

- Johann Pachelbel (1653-1706): "Kanon i D dur" (Canon in D major)
- Johann Sebastian Bach (1685-1750): "Juloratoriet" (Christmas Oratorio)

England:

- Henry Purcell (1659-1695): "Dido och Aeneas"
- Georg Friedrich Händel (1685-1759): "Fyrverkerimusiken" (Music for the Royal Fireworks)

Sverige:

- Johann Helmich Roman (1694-1758): "Drottningholmsmusiken"

Teorb

DISKUTERA

- Utvecklingen av den moderna dirigenten – hur dog Lully?
- Hur kan det faktum att kyrkan eller hovet anställde kompositörerna ha påverkat musiken?
- Varför känner vi till så få kvinnliga musiker från denna tid?

EN INBLICK I KLASSISK KONSTMUSIK

TREDJE MÖTET

WIENKLASSICISMEN, 1750 till 1815

Under Wienklassicismen blir musiken elegantare och enklare och man börjar använda sig mer av olika klangfärger. Tyskland och Österrike dominerar musikscenen och Europas musikaliska centrum är Wien.

Under denna period utvecklas den moderna symfonin och orkestern får det utseende vi känner idag. Klarinetten uppfinns i Tyskland runt sekelskiftet 1600/1700 och W. A. Mozart är på grund av sin vänskap med den begåvade klarinettisten Anton Stadler tidig med att använda instrumentet i sin orkesteruppställning och skriver sin klarinettkonsert till vännen Stadler.

Trumpeten utvecklas under slutet av 1700-talet från barockens naturtrumpet till klafftrumpeten, ett instrument som kan spela kromatiskt (d.v.s. med alla halvtoner). 1796 skriver J. Haydn sin trumpetkonsert, som uruppförs fyra år senare.

Några av tidsperiodens intressanta instrument:

- Träblås: Klarinett (clarinet)
- Bleckblås: Klafftrumpet (keyed trumpet)
- Stränginstrument: Pedalharpa (pedal harp)
- Klaviaturinstrument: Hammarklaver (fortepiano)

Wolfgang Amadeus Mozart

Joseph Haydn

Ludwig van Beethoven

Hammarklaver
(fortepiano)

Musikexempel:**Joseph Haydn** (1732-1809)

- Trumpetkonsert i Ess dur (trumpet concerto in E flat major)
- Piano trio nr 39 "Gypsy"

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791):

- Klarinettkonsert i A dur (clarinet concerto in A major)
- "Eine kleine Nachtmusik"
- "Trollflöjten" (The magic flute/Die Zauberflöte)
- "Requiem"

Ludwig van Beethoven (1770-1827)

- Symfoni nr 5 i C moll (symphony no 5 in C minor)
- "Kejsarkonserten" (piano concerto no 5 "Emperor")

DISKUTERA

- Jämför konst och arkitektur under samma tidsperiod. Speglas det visuella idealet även i musiken?
- Varför just Wien? Vad händer under samma tid i övriga Europa?
- I sitt requiem använder Mozart bara lägre träblåsinstrument; bassetthorn och fagotter. Hur påverkar det känslan i stycket?

EN INBLICK I KLASSISK KONSTMUSIK

FJÄRDE MÖTET

ROMANTIKEN, 1815 till 1910

Felix Mendelssohn

Under romantiken blir harmoniken alltmer komplicerad och orkestern växer i storlek. Musiken blir friare och mindre formell för att i större utsträckning återspegla känslor, stämningar och mystik. Majoriteten av de verk orkestrarna spelar idag är skrivna under romantiken.

Pjotr Tjajkovskij

Några av tidsperiodens intressanta instrument:

- Träblås: Kontrafagott (contrabassoon)
- Bleckblås: Cimbasso
- Stränginstrument: Oktobas (octobass)
- Klaviaturinstrument: Flygel (grand piano)

Musikexempel:

England: Edward Elgar (1857-1934)

- Elgar: "Pomp and Circumstance"

Frankrike: Hector Berlioz (1803-1869), Frédéric Chopin (1810-1849), Georges Bizet (1838-1875)

- Berlioz: "Symphonie Fantastique"

Tyskland: Felix Mendelssohn (1809-1847), Richard Wagner (1813-1883), Johannes Brahms (1833-1897), Richard Strauss (1864-1949)

- Strauss: "Also sprach Zarathustra"

Österrike: Gustav Mahler (1860-1911)

- "Kindertotenlieder"

Ryssland: Alexander Borodin (1833-1887), Pjotr Tjajkovskij (1840-1893), Nikolaj Rimski-Korsakov (1844-1908)

- Tjajkovskij: "Svansjön" (Swan lake)

Italien: Gioacchino Rossini (1792-1868), Giuseppe Verdi (1813-1901), Giacomo Puccini (1858-1924)

- Puccini: "Nessun Dorma" ur Turandot

Tjeckien: Bedrich Smetana (1824-1884), Antonin Dvorak (1841-1904)

- Dvorak: Symfoni nr 9 "Från den nya världen" (From the new world)

Sverige: Franz Berwald (1796-1868)

- Symfoni nr 3 i C dur, "Sinfonie Singulière"

Bedrich Smetana vid sin flygel

(Fr.v. Richard Wagner, Frédéric Chopin, Richard Strauss och Hector Berlioz)

DISKUTERA

- Berlioz använder i sin *Symphonie Fantastique* flera knep för att fånga åhöraren. Diskutera sista satsen, där han använder medeltidens "Dies Irae" för att markera död, essklarinetts hysteriska melodi för att måla häxornas sabbat och hur stråkmusikerna spelar med stråkens trä på strängarna (*col legno*) för att demonstrera benknotornas dans i gravarna.
- Wagner var antisemit och en av Hitlers favorittonsättare. Är det rätt eller fel att spela hans musik? Kan man skilja på person och verk?
- Konserthusen är ofta fulla när romantiska verk spelas, medan man inte kan räkna med det om repertoaren är nutida eller från barocken. Ska orkestrarna bara spela sådant som säljer och bära sig själva eller är det viktigt att de även introducerar musik som är okänd eller mindre känd för publiken?

EN INBLICK I KLASSISK KONSTMUSIK

FEMTE MÖTET

NORDISK NATIONALROMANTIK, 1800 till ca 1940

Nationalromantiken är en underströmning under romantiken. Den lägger vikt vid nationalstaten, folkvisor, ballader och "nationalsjälen". Natur och landsbygd är i fokus och nu tonsätts nationalsånger och sånger om fornstora hjältar. Inom konsten har vi Anders Zorn, Carl och Karin Larsson och den danske målaren Peder Severin Krøyer. Litteraturen har sin Erik Gustaf Geijer, Esaias Tegnér, Selma Lagerlöf och Henrik Ibsen.

Ett av tidsperiodens intressanta instrument:

- Stränginstrument: Hardingfela (Hardanger fiddle)

Hardingfela (Hardanger fiddle)

Musikexempel:

Sverige: August Söderman (1832-1876), Wilhelm Peterson-Berger (1867-1942), Wilhelm Stenhammar (1871-1927), Hugo Alfvén (1872-1960), Ture Rangström (1884-1947)

- Alfvén: "Midsommarvaka"
- Peterson-Berger: "Intåg i Sommarhagen"
- Rangström: "Kronbruden"

Norge: Ole Bull (1810-1880), Edvard Grieg (1843-1907)

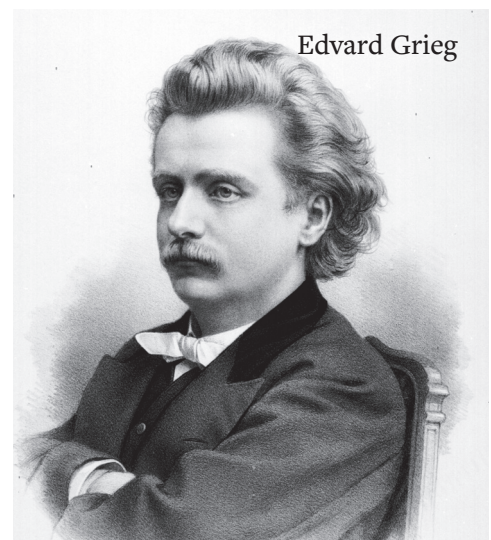
- Grieg: Svit nr 1 och 2 ur "Peer Gynt"

Danmark: Carl Nielsen (1865-1931)

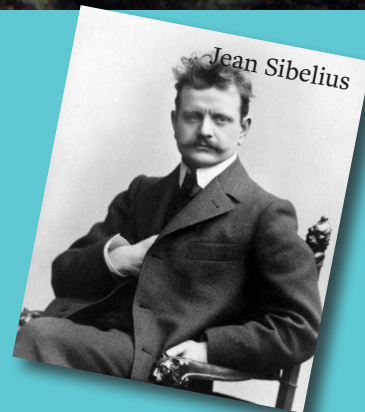
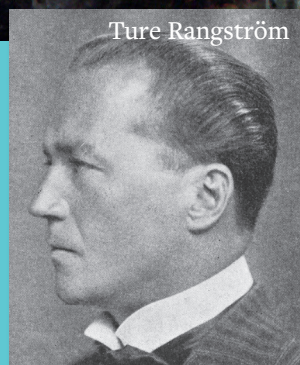
- "Dimman lättar"

Finland: Jean Sibelius (1865-1957)

- "Tuonelas svan" ur Lämminkäinen-svit

Edvard Grieg

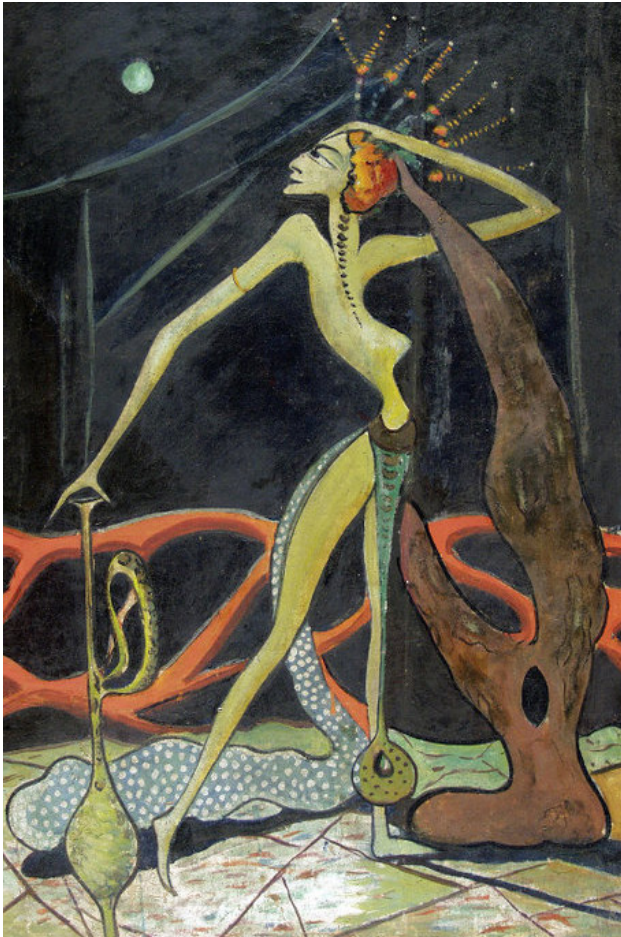
DISKUTERA

- Finns det ett gemensamt nordiskt ”sound”?
- Kan andra världskriget ha varit skälet till att nationalromantikens era tog slut?
- Vad skiljer nationalromantik från folkmusik?

EN INBLICK I KLASSISK KONSTMUSIK

SJÄTTE MÖTET

MODERNISMEN, 1900 till 1960

Under modernismen följer musiken olika strömningar. Tonmåleri liknande Claude Monets tavlor finner vi inom impressionismen (börjar redan i slutet av 1800-talet), där Debussy och Ravel är de största företrädarna. Expressionismen följer på impressionismen och karaktäriseras av ett sökande efter nya former och en obenägenhet att gestalta bilder och händelser. I Paris bildas 1920 gruppen "Les Six" som består av sex verksamma tonsättare vars gemensamma mål är att göra upp med senromantiken och impressionismen. Tonaliteten luckras upp och vi får fritonalitet och atonalitet. Tolvtonsmusiken med sina kompositörer Arnold Schönberg, Anton Webern och Alban Berg får utstå mycket kritik för sitt atonala tonspråk. Slagverksinstrumenten börjar sin glansperiod.

Musikexempel:

England: Ralph Vaughan Williams (1872-1958), Benjamin Britten (1913-1976)

- Britten: "Two insect pieces"

Tyskland: Paul Hindemith (1895-1963)

- "Mathis der Maler"

Österrike: Arnold Schönberg (1874-1951)

- "Pierrot lunaire"

Frankrike: Paul Dukas (1865-1935), Eric Satie (1866-1925), Maurice Ravel (1875-1937), Lili Boulanger (1893-1918), Francis Poulenc (1899-1963)

- Ravel: "Bolero"

- Paul Dukas: "Trollkarlens lärling" (The sorcerer's apprentice)

Ryssland: Igor Stravinskij (1882-1971), Dmitrij Sjostakovitj (1906-1975), Sergei Prokofiev (1891-1953)

- Stravinskij: "Våroffer" (The Rite of Spring)

USA: Charles Ives (1874-1954), Samuel Barber (1910-1981), John Cage (1912-1992), Leonard Bernstein (1918-1990)

- Barber: "Adagio för stråkar" (Adagio for Strings)
- Cage: "4,33"

Italien: Nino Rota (1911-1979)

- "The Godfather"

Spanien: Manuel de Falla (1876-1946)

- "Den trekantiga hatten" (The Three-Cornered Hat)

Ungern: Béla Bartók (1881-1945)

- "Konsert för orkester" (Concerto for Orchestra)

Sverige: Gösta Nyström (1890-1966), Hilding Rosenberg (1892-1985), Karl-Birger Blomdahl (1916-1968) Sven-Eric Johansson (1919-1997)

- Nyström: "Sånger vid havet"

Norge: Harald Saeverud (1897-1992), Geirr Tveitt (1908-1981)

- Saeverud: "Kjempeviseslått"

Nino Rota

Leonard Bernstein

Marimba

Saxofon

Några av tidsperiodens intressanta instrument:

- Träblås: Saxofon (saxophone)
- Slagverksinstrument: Marimba
- Klaviaturinstrument: Celesta (celeste)

DISKUTERA

• Lyssna på 4,33 av John Cage – vad är det som är musik här och vad kan tonsättaren ha varit ute efter när han skrev stycket?

• Under 1900-talet växer filmmusiken fram, ofta skriver kompositörer både filmmusik, musik för operascenen och konsertant musik. Leonard Bernstein är känd för verk som "West Side Story", "Candide", "Rhapsody in Blue" och "Porgy and Bess", där både rytmer och klanger flötar med jazzen. Finns det en gräns mellan vad som kan räknas som "klassisk konstmusik" på den ena sidan och filmmusik och/eller jazz på den andra? Motivera.

• Hur kommer det sig att USA i denna period börjar ta plats som ett land med duktiga kompositörer? Vad har hindrat dem tidigare?

EN INBLICK I KLASSISK KONSTMUSIK

SJUNDE MÖTET

POSTMODERNISMEN, 1960-

Under postmodernismen utforskas klangvärldarna ytterligare. Tolvtonsmusiken är död, men i dess ställe kommer moderna speltekniker (kvartstoner, multiphonics, flageoletter et.c.) och användandet av saker som vi i första hand inte tänker på som instrument (t.ex. metronomer, kaktusar, speldosor, mänskligt tal, inspelad fågelsång).

Musikexempel:

Sverige: Jan Sandström (1954-), Karin Rehnqvist (1957-), Christian Lindberg (1958-)

- Sandström: "Motorcykelkonserten"

Finland: Einojuhani Rautavaara (1928-2016), Esa-Pekka Salonen (1958-)

- Rautavaara: "Cantus Arcticus"

Ryssland: Sofija Gubajdulina (1931-), Alfred Schnittke (1934-1998)

- Gubajdulina: "In Erwartung"

USA: Alvin Lucier (1931-), John Williams (1932-), Steve Reich (1936-), John Adams (1947-)

- Adams: "Short Ride in a Fast Machine"
- Reich: "Clapping music" (för handklapp)
- Lucier: "I Am Sitting In A Room" (inspelat tal)

England: Simon Bainbridge (1952-)

- "Ad ora incerta"

Estland: Arvo Pärt (1935-)

- "Spiegel im Spiegel"

Rumänien: György Ligeti (1923-2006)

- "Poème Symphonique" (för 100 metronomer)

Tyskland: Karlheinz Stockhausen (1928-2007), Hans-Martin Linde (1930-)

- "Tierkreis" (för speldosor/music boxes)

Italien: Luigi Nono (1924-1990), Luciano Berio (1925-2003), Salvatore Sciarrino (1947-)

- Sciarrino: "Infinito Nero"

Japan: Makoto Shinohara (1931-)

- "Fragmente" (kvartstoner)

DISKUTERA

- Kan vad som helst vara musik?
- The Hilliard Ensemble och saxofonisten Jan Garbarek blandar nutida improvisation och gregoriansk sång på skivan "Officium". Det är vilsamt, men ändå modernt. Eller?
- Det som kallas "modern musik" kan ofta vara svårt att närma sig för den oinvigde. Vad skulle göra introduktionen lättare?

LYSSNARTIPS:

Sommar i P1 med Cathrine Winnes

Om musikens inneboende kraft hos människan, musiken som brobyggare och om kvinnorna i musikhistorien som offrat så mycket för att få möjlighet att skriva den musik de hade inom sig. Och om att hitta en bortglömd musikskatt utan att veta den är "förgiftad"...

Sveriges Radio P2s podd *Mästerverken*

En lyssningsguide till den klassiska musikens största, bästa och mest älskade verk. Vad var så fantastiskt med Hector Berlioz fantastiska symfoni? Stämmer myterna kring Mozarts Requiem? Vad är det för gåta som finns inbakad i Edward Elgars underbara Enigmavariationer? Och framför allt: vad är det som gör dessa musikstycken till mästerverk? P2:s Clara Törnvall försöker få grepp om den klassiska musikens klassiker, och till sin hjälp har hon musikoraklet Johan Korssell.

FILMTIPS:

Amadeus (Drama, 1984)

I filmen Wolfgang Amadeus Mozart, och dennes rival Antonio Salieri som inte står ut med den unga kompositörens framgångar. Gång på gång försöker Salieri lägga krokben för Mozart, men lyckas sällan. Mystiken, musiken och tragiken vävs samman i en väldigt ambitiös produktion om en sann mästare. Flerfaldig Oscarsvinnare. Filmen har kritiserats för att inte vara historiskt korrekt, men den har trots detta hyllats som ett mästerverk som bl a mottagit åtta Oscars och många andra utmärkelser.

Fantasia (Walt Disney, 1940)

Ett tidlöst mästerverk, där klassik musik möter tecknad film och resulterar i en vacker, suggestiv och unik upplevelse för alla sinnen. Här får du möta dansande svampar och förtrollande älvor, Musse Pigg som trollkarlens lärling, marscherande kvastar, mörka demoner och alla andra oförglömliga episoder. Allt till tonerna av The Philadelphia Orchestra, under ledning av Leopold Stokowski. Upplev detta fantastiska ävertyr i Fantasin - Fantasia!

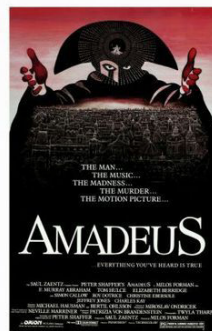
BOKTIPS:

*Musik, mening och värde :
filosofiska perspektiv på en
värld av eget slag*

FÖRFATTARE:
PATRIK ANDERSSON
FÖRLAG: GIDLUNDS FÖRLAG
ISBN: 9789178444182

Hur kan instrumentalmusik i all sin abstrakthet vara så värdefull för många människor när den inte verkar ha någon mening? Instrumentalmusik handlar i huvudsak inte om något eller refererar till något. Ändå upplever många att instrumentalmusik faktiskt har mening. Hur hänger detta ihop? Boken söker svar på frågor som berör musikens mening och värde samt presenterar en översikt av de senaste decenniernas musikfilosofi.

Vill du starta studiecirkel

Studiecirkeln är en demokratisk arbetsform där deltagarna tillsammans lär sig mer om ett ämne de är intresserade av. Kultur, hållbar utveckling, musik eller natur & trädgård. Inget ämne är för litet eller för stort.

Genom gemensamma reflektioner och diskussioner ökar hela gruppens samlade kunskap. De frågeställningar som finns i studiematerialet/studieplanen ska stimulera till diskussioner och samtal, men naturligtvis kan ni också diskutera andra frågor som kommer upp i gruppen. Vill du också starta en cirkel? Hör av dig till din lokala verksamhetsutvecklare. Alla kontaktuppgifter finns på www.nbv.se

För att räknas som studiecirkel ska ni:

- vara minst tre deltagare och max 20, varje deltagare ska delta på minst tre träffar och på minst en av de tre första träffarna
- träffas en till tre gånger per vecka, men det går också att till exempel träffas en gång per månad
- arbeta en till fyra studietimmar per träff, en studietimme är 45 min
- träffas minst tre gånger och totalt minst nio studietimmar

Studiecirkelledarens roll

En viktig uppgift som cirkelledare är att se till att diskussionen hänger ihop med gruppens behov och målsättning med cirkeln. De samtal ni kommer att föra styrs av era behov. Vissa frågor och övningar kan kännas viktigare än andra och kommer att ta längre tid. Andra frågor kanske leder till angelägna stickspår som ni vill ägna tid åt.

En annan viktig uppgift för cirkelledaren är att vara uppmärksam på att olika synpunkter kommer fram och att alla får komma till tals. När en grupp samlas för att söka nya kunskaper bör alla känna att de synpunkter man har tas tillvara och att de frågor man har kommer upp i gruppen. En del grupper fungerar nästan ”av sig själva”, men många grupper kan behöva stöd för att diskussionerna ska komma framåt och för att inte några ska dominera.

Det är också studiecirkelledaren som håller kontakten med NBV. Vill du veta mera om att vara cirkelledare så har NBV ett utbildningsprogram där den första delen handlar om din roll som ledare. Mer information om utbildningarna får du via ditt NBV-kontor. Kontaktuppgifter till NBV finns på www.nbv.se

NBV, Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet, bedriver folkbildningsverksamhet över hela Sverige. Vi är landets äldsta studieförbund med mer än 120 års erfarenhet av folkbildning. Vi lägger särskild vikt vid frågor som handlar om nykterhet, demokrati och föreningsliv.

KLASSISK MUSIK FÖR NYBÖRJARE